

A. R. BAGDASAROV: HORVATSKIJ LITERATURNYJ JAZYK

Variirovanie literaturnoj normy v horvatskom jazyke vtoroj poloviny XX veka

Sa zadovoljstvom sam pročitao izazovno djelo Artura R. Bagdasarova *Hrvatski književni jezik, Variranje književne norme u hrvatskom jeziku druge polovice 20. stoljeća*. Kažem izazovno jer izaziva i hrvatske lingviste da obogate kroatistiku knjigom o mijenama hrvatske književnojezične norme u drugoj polovici 20. stoljeća sa sličnom svrhom, znanstvenim pristupom, akribijom i argumentacijom ili da nam djelo A. Bagdasarova bude poticajem za odgovarajući nastavak knjige *Putovima hrvatskoga književnog jezika* Z. Vincea.

Svoje proučavanje variranja hrvatske jezične norme autor je ograničio na polustoljeće prepuno burnih i korjenitih mijena na hrvatskom tlu, i to gotovo na svim razinama: u društvu, gospodarstvu, politici i jeziku. U tom su razdoblju Hrvati promijenili tri državna režima, tri tipa gospodarskoga ustrojstva, dva ideološko-socijalna sustava i nekoliko pravopisa i naziva vlastitoga jezika.

O sveobuhvatnosti izabrane teme svjedoči već kratki pogled u sadržaj djela.

U *Predgovoru* Bagdasarov objašnjava karakter, izvore i poticajne razloge svoga istraživanja.

U prvom poglavlju (*K istorii etnojazykovoju konfliktologii v SFRJu*) osvjetljuje povijest razvoja hrvatsko-srpskih odnosa od 40-ih do 90-ih godina 20. st. s političkoga i sociolingvističkog aspekta. Pedesetih godina jača, a sedamdesetih slabi jezični unitarizam te se i naziv jezika u Hrvatskoj triput mijenja: hrvatski ili srpski → hrvatskosrpski → hrvatski ili srpski. Nakon raspada Jugoslavije Ustav RH službenim jezikom proglašava hrvatski, a Ustav SRJu, danas SiCG, srpski.

U drugom poglavlju (*Horvatsko-serbskie različija*) izlaže, raščlanjuje i oprimjeruje pravopisne, akcenatske, fonetsko-fonološke, rječotvorne, morfološke i leksičko-semantičke razlike. Najopsežnije su obrađene razlike na području morfologije, rječotvorbe i leksika, a najmanje pravopisne i akcenatske. To je i razumljivo jer su govornici i pisci hrvatskoga i srpsko-

ga jezika najprepoznatljiviji po svojim morfološkim, tvorbenim i leksičkim osebnostima, a tih je razlika ionako najviše.

Kad je riječ o zajedničkoj novoštokavskoj osnovici, zbog manje obaviještenih čitatelja ovdje bi bilo korisno potanje razraditi 4. i 6. Brozoviće-
vu tezu (sa str. 68) o odnosu prema čakavskom i kajkavskom narječju te o rasprostranjenosti i uporabi riječi s različitim refleksima staroga slaven-
skoga jata. Dobro bi došle barem obavijesti da su Hrvati štokavci u golemoj većini ikavci (*lipo dilo*: Dalmacija, zapadna Bosna i Hercegovina, Lika, Slavonija, Bačka), manjim dijelom (i)jekavci (*lijepo djelo*: Dubrovnik, dio Bosne i Hercegovine, Like, Banovine, Žumberka i Slavonije), a u malom broju ekavci (*lepo delo*: dio istočne Slavonije, Baranje i Srijema). U Hrvata je standardni jezik (i)jekavskoga, a u Srba pretežito ekavskoga izgovora. Iznimka su Srbi ijekavci koji žive u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori. Običan svijet u Hrvatskoj tekstove pisane ekavskom štokavštinom proglašava srpskima makar to i nije uvijek točno.

U književnojezičnom leksiku Hrvata i Srba autor uvjerljivo otkriva tri leksička sloja: opći hrvatsko-srpski leksik, tipični hrvatski leksik i tipični srpski leksik. Pri tom razlikuje i tri tipa jezičnoga suprotstavljanja: suprotstavljanja s dvostranim ekvivalentnim stilskim obilježjem, suprotstavljanja s jednostranim ekvivalentnim stilskim obilježjem i suprotstavljanja stilski neobilježena. Sve to dokazuje ne samo opisom i analizom primjera nego i obilnim statističkim podacima.

U trećem poglavlju (*Hrvatskij standardnyj jazyk na poroge XXI veka*) autor iznosi kronologiju i problematiku normativnih knjiga i tekstova, od zabranjenih ili politički nepodobnih u komunističkom režimu (*Hrvatski pravopis* 1971, *Pregled gramatike hrvatskoga književnog jezika* 1973, *Putovima hrvatskoga književnog jezika* 1978, *Praktična gramatika hrvatskoga književnog jezika* 1979, *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku* 1986, *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika* 1986) do onih kojima je Ustav RH ozakonio uporabu naziva *hrvatski jezik*, ali koji nisu riješili sve probleme hrvatskoga jezičnoga standarda nastale u prethodnim razdobljima (Anić, *Rječnik hrvatskoga jezika* 1991, Brodnjak, *Razlikovni rječnik srpskog i hrvatskog jezika* 1991, Babić i dr. *Povijesni pregled, glasovi o oblici hrvatskoga književnog jezika* 1991, *Gramatika hrvatskoga jezika* 1992, *Hrvatski pravopis* 1994, *Hrvatska gramatika* 1995. i dr.). Bagdasarov otkriva i analizira neslaganja pojedinih hrvatskih jezikoslovaca i upozorava na pojedina njihova proturječna normativna rješenja, osobito u leksiku, kao i na raskorak jezične norme s jezičnom praksom.

U *Zaključku* autor sažima spoznaje koje izvire iz cjeline njegova djela.

Hrvatski i srpski standardni jezik, iako su proizašli iz iste, novoštokavske osnovice, nisu identični. Razlike su sveobuhvatne: postoje na pravopisnoj, akcentološkoj, fonetsko-fonološkoj, gramatičkoj, leksičkoj i stilističkoj razini. Pokušaji unifikacije jezika Hrvata i Srba nisu uspjeli. U standardizaciji hrvatskoga jezika postupice prevladavaju puristički procesi: istiskuju se inojezične riječi, stvaraju se nove ili oživljuju stare, neke se riječi premještaju s ruba u središte norme. Hrvatski standardni jezik smatra se važnim obilježjem hrvatskoga nacionalnoga identiteta.

Završnicu djela čine:

- *Literatura*, obilna, relevantna i vrstovno raspoređena: stručna i znanstvena djela, rječnici i priručnici, originalna i prevedena književna djela.
- *Prilog*, zanimljiv i indikativan količinski prikaz hrvatske i srpske uporabe sinonima u prijevodnoj literaturi i periodičnom tisku.

Djelo A. Bagdasarova odlikuje se izvrsnim poznavanjem književnojezičnoga stanja u Hrvatskoj na izmaku 20. i početku 21. stoljeća. Svoje spoznaje i tvrdnje autor zasniva na bogatoj stručnoj i znanstvenoj literaturi, hrvatskoj, srpskoj i ruskoj, na književnojezičnim izvorima iz različitih područja, pretežito ipak iz odgovarajućih rječnika, gramatika, jezičnih savjetnika i pravopisnih priručnika, iz različitih strukovnih tekstova te iz izvorne i prijevodne beletristike. Gibanja u hrvatsko-srpskim odnosima i variranja hrvatskoga književnoga jezika na prijelomu dvaju stoljeća osvjetljuje usporedbama i analizama hrvatskih i srpskih tekstova, primjerima jezičnih promjena izazvanih pod utjecajem političkih, socijalnih i gospodarskih okolnosti. Točne su njegove zaključne procjena sadašnjega stanja, koje je uvjetovano promjenom socijalno-političke situacije u Hrvatskoj, izmjenom državnoga ustroja, tržišnom preobrazbom, općom liberalizacijom jezičnih ukusa, novim orijentirima europske i svjetske politike. U standardizaciji hrvatskoga jezika inačice različitih jedinica postupice se prevladavaju u korist purističkih, obnoviteljskih i rječotvornih tendencija. Formira se etnojezična funkcionalno-stilistička struktura standardnoga jezika koja pojačava tipološko izdvajanje gotovo istovjetnih jezika na prostorima nekadašnje Jugoslavije.

Bagdasarov s pravom upozorava i na jednu negativnost u tim novijim kretanjima standardizacije hrvatskoga jezika: nepostojanje određenog programa uređenoga djelovanja različitih subjekata jezične politike koje otežava izradu sustava pouzdane, znanstveno utemeljene književnojezične regulacije, lišene kako subjektivnoga purizma tako i neosmišljene uporabe prevelikoga mnoštva tuđica.

Djelo A. R. Bagdasarova *Hrvatski književni jezik, s podnaslovom Mijene književnojezične norme u hrvatskom jeziku druge polovice dvadesetoga stoljeća*, vrijedan je prinos ne samo hrvatskoj kroatistici nego i južnoslavistici pa i slavenskom jezikoslovlju uopće. Svojim objektivnim, znanstvenim pristupom autor potiče europske i druge kroatiste i slaviste na preispitivanje stavova o hrvatskom jeziku izgrađenih na pretežito ideološkim kriterijima s kraja 19. stoljeća. Bit će stoga veoma korisno da se rukopis ruskim i ostalim slavistima predstavi u obliku tiskane knjige.¹

Zagreb, 26.VI.2004.

Stjepko Težak

---

¹ Ovo je ocjena rukopisa Bagdasarovljeve knjige koja je u međuvremenu objavljena (Moskva, 2004.) i prikazana u *Filologiji* 44, 131–136.